

SIEGFRIED LENZ'İN ÖYKÜ VE ROMANLARINDA HAYATIN ANLAM¹

THE MEANING OF LIFE IN SIEGFRIED LENZ'S TALES UND NOVELS

Dr. Öğretmen. Adem Yaşar KISA

Taşova Şehit Orhan Gülmez Çok Programlı Anadolu Lisesi, Amasya/ Türkiye



Article Type : Review Article / İnceleme Makalesi

Doi Number : <http://dx.doi.org/10.26449/sss.j.1025>

Reference : Kısakürek, M. (2018). "Siegfried Lenz'in Öykü Ve Romanlarında Hayatın Anlamı", International Social Sciences Studies Journal, 4(26): 5603-5609

ÖZ

Bu makalede 20. yüzyıl Alman edebiyatı yazarlarından Siegfried Lenz'in öykü ve romanlarından hareketle "Hayatın anlamı nedir?" sorusunun cevapları bulunmaya çalışılmıştır. Bu amaçla Lenz'in hayatı, yaşama bakışı, değerleri ve eserleri incelenmiştir. Günümüzde hayatın anlamı sık sık sorgulanmaktadır. Özellikle Lenz'in başta öykü ve romanları olmak üzere diğer bilimsel çalışmaları varoluşsal boşluktan çıkmaya çalışan günümüz insanı için rehber niteliği taşımaktadır. Bu yönüyle çalışmamız anlamlı, mutlu ve huzurlu bir hayatın temel taşlarını sorgulamakta, var olan sosyoekonomik, kültürel ve toplumsal problemleri gün yüzüne çıkararak bu sorunlara çözüm yolları sunmaktadır. Bu hedeflere ulaşabilmek için Siegfried Lenz'in biyografisi incelenmiş, birincil ve ikincil kaynaklar üzerinden literatür taraması yapılarak metin odaklı bir araştırma yöntemi seçilmiştir. Elde edilen bulgular ise var olan problemlerin kaynağı olarak sanayi devrimiyle hız kazanan sömürgecilik faaliyetlerini, makineleşmeyi, yarışı, rekabeti ve tüketimi zorunlu kılan kapitalist düzen ile bunların neticesinde hayatın anlamını altüst eden savaş olgusunu işaret etmiştir. Lenz'e göre mutlu ve anlamlı bir hayatı dinamitleyen bu unsurlar insanı varoluşsal boşluğa itmiş, insanların bencillik, kıskançlık, stres, korku, karamsarlık, yalnızlık vb. problemlerle karşı karşıya kalmasına neden olmuştur. Lenz'in problemlerin kaynağı olarak işaret ettiği unsurlardan biri de hiç şüphesiz maddiyata ve maddeye olan düşkünlük olmuştur. Ona göre insanların sahip olduklarından hep daha fazlasını istemesi toplumda önemli problemlere neden olmuştur. Bu gerçeği Lenz'in birçok eserinde şan, şöhret, para, makam, kadın gibi dünyalık istek ve arzuların peşinden koşan karakterlerden ve bu karakterlerin kendisine ve çevresine verdiği zararlardan anlamak mümkündür. Lenz hemen hemen tüm eserlerinde böylesi istek ve arzuların peşinden koşmak yerine anlamlı bir hayat için insanı ve manevî değerlere, koşulsuz sevgiye ve dünya barışına dikkat çekmeye çalışmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hayatın Anlamı, Varoluşsal Boşluk, Kapitalizm, Maneviyat, Mutluluk.

ABSTRACT

In this article, by the help of novels and tales of Siegfried Lenz who is a writer of German Literature in 20. century, the answers for the question "What is the meaning of life?" were tried to be found out. For this purpose, the life, perspective on life, values, works of Lenz were viewed. These days the meaning of life is often questioned. Especially, tales and novels of Lenz and other scientific works are like a guide for people who try to get rid of existential vacuum. In this way our work interrogates fundamental structures of life which is meaningful, happy and peaceful and comes up with these problems by unearthing current socio-economic, cultural and social problems. To reach these goals, the biography of Siegfried Lenz was examined; a research method which focuses on passage by doing literature scanning on primary sources and secondary sources has been chosen. Acquired findings point out as a source of existence problems, colonialism which has increased the speed, mechanization, contest, competition and capitalist system which obliges the consumption and as a result of this also, point out the fact of war which turned upside-down the meaning of life. According to Lenz, these factors which dynamite happy and meaningful life prompted human being to existential vacuum and caused to face with some problems such as selfishness, jealousy, stress, fear, pessimism, loneliness. One of the factor as source of problems which Lenz points out is absolutely fondness to materiality and materialism. In his opinion, wishing more than what people own, have caused

¹ Bu makale Prof. Dr. Ahmet Ugur NALCIOGLU danışmanlığında hazırlanan Erzurum Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora tezimin özetidir.

significant problems in society. We are a witness to this reality from many works of Lenz's characters who goes after earthly pleasures and passions such as glory, reputation, money, position, woman and damages which these characters give themselves and environment. Almost in his all works, Lenz tries to draw attention to moral and humanistic values for a meaningful life, unconditional love, world peace instead of going after such pleasures and passions.

Keywords: The Meaning of Life, Existentialist Emptiness, Capitalism, Spiritualism, Happiness.

1. GİRİŞ

Alman edebiyatının savaş sonrası dönemin önemli yazarlarından biri de hiç şüphesiz yoğun bir okur kitlesine sahip olan Siegfried Lenz'dir. Küçük yaşlarda babasını kaybeden, annesinin başka biriyle evlenmesi üzerine büyükannesi tarafından büyütülen ve 13 yaşında II. Dünya Savaşı'na denizci olarak katılan Siegfried Lenz yaşamış olduğu üzücü olaylar neticesinde hayatı erken yaşlarda sorgulamaya başlamıştır. Bu sorgulamalar da onu, gerçek hayattan izler taşıyan, eleştirel eserler ortaya koymaya itmiştir. Gerek ulusal gerekse uluslararası arenada büyük yankı uyandıran bu eserler Bassmann'ın (1976: 7) da ifade ettiği gibi Lenz'i savaş sonrası dönemin en önemli Alman yazarlarından biri yapmıştır. Lenz doğal olarak kaleme aldığı öykü, roman, makale, deneme vb. eserlerde yoğun olarak 1933-1945 Almanya'sını konu almıştır. Bunu da daha çok öykü ve romanlarında işleme fırsatı bulmuştur. Lenz'in öykü ve romanlarını incelediğimizde ise savaş, vatan, özgürlük, vicdan, barış gibi kavramlara ağırlık verdiğini ve bu unsurlara dikkat çekerek tarihsel ve toplumsal olaylara eleştirel bir yaklaşım geliştirdiğini görmekteyiz. Cramon (1971) da Lenz'in öykü ve romanlarında sosyal, toplumsal ve ahlaksal problemleri eleştirel bir biçimde ele aldığını doğrulamaktadır. Weber (1970) ise Lenz'in bu eleştirel tutumundaki amacın problemlere çözüm bulmak olduğunu ifade etmektedir.

Hayatını eğitime, bilime ve edebiyata adanmış bir karakter olan Lenz ve eserleri içerik ve mesajlar bakımından çalışmamızın kaynağını oluşturmaktadır. Bu kaynaklara ise literatür taraması yapılarak metin odaklı bir çalışmanın sonucunda ulaşılmıştır. Bu çalışma sonucunda da Lenz'in hayata ve olaylara bakış açısı, anlamlı bir hayat için gerekli gördüğü değerler gün yüzüne çıkmaktadır. Bu değerlere baktığımızda adaletin, vicdanın, özgürlüğün, vatan kavramının ve barışın Lenz ve dünya barışı için ne kadar önemli olduğuna şahit olmaktayız.

Eserlerinde savaş karşıtı bir duruş sergileyen, insanî değerlere, sevgiye, dayanışmaya, eğitime, ahlaki yapıya, sorumluluklara, kültür ve edebiyata, politikaya, özgürlüğe, toplumsal problemlerin ortaya konmasına ve çözümüne son derece önem veren Lenz, daha insanî ve yaşanılabilir bir dünya için çok büyük çabalar harcamıştır. Harcadığı bu çabalar sayesinde aldığı ödüller de kendisinin ne kadar başarılı, okurun ve toplumun gözünde ne kadar popüler olduğunu ispatlamıştır.

2. VAROLUŞSAL BOŞLUĞA SİHİRLİ DEĞNEK

İnsanlık tarihi kadar eski olan "Hayatın anlamı nedir?" sorusu yüzyıllardır tartışma konusu olmuş; felsefe, sosyoloji, edebiyat gibi alanlarda yoğun bir şekilde sorgulanmıştır. Yapılan araştırmalar insanoğlunun varlığını anlamlandırma çabasının onu diğer canlılardan ayıran en önemli özelliklerden biri olduğu gerçeğini ortaya koymuştur. "Hayatın anlamı nedir?" sorusunun cevabına baktığımızda karşımıza genel olarak iki farklı yaklaşım çıkmaktadır. Bunlardan biri materyalist, diğeri ise maneviyatçı yaklaşımdır. Materyalist yaklaşımda madde en ön planda olup, insanın ruh dünyası ve Tanrı inancı reddedilmektedir. Maneviyatçı yaklaşımda ise Tanrı ve onun yarattığı insan ön planda olup insanın ruh dünyası ve ahlaki yapısı önemli bir konuma sahiptir. Hayatın anlamına yön veren bu yaklaşımların toplumsal yaşamdaki yansımalarına baktığımızda materyalist insanların daha maddeci, kendisine ve çevresine daha yabancı, daha egoist, umutsuzluğa ve karamsarlığa çabuk düşebilen, isyana ve intiharlara daha yatkın kişiler olduğu saptanmıştır. Maneviyatçılar ise Tanrı'ya inanan, zorluklar karşısında sabırla mücadele edebilen, iyimser, insancıl, manevî değerleri önemseyen, evrensel barışa önem veren kişiler olarak karşımıza çıkmaktadır. Hayatı anlamlandırma ve karar verme noktasında özgür olan insanoğlu anlamlı ya da anlamsız bir hayat yaşama konusunda da son derece özgürdür.

Hayatı anlamlandırma noktasında başarısız olan, anlamlı hedeflere sahip olmayan kişilerin amaçsız bir şekilde varoluşsal bir boşluğa doğru sürüklendiği gözlemlenmektedir. Bu insanları umutsuzluğa ve karamsarlığa iten etkenlere baktığımızda ise karşımıza sanayi devrimiyle hız kazanan sömürgecilik faaliyetleri, daha fazla tüketimi zorunlu kılan kapitalist zihniyet, insanı önemsizleştiren makineleşme ve hayatın anlamına dinamit yerleştiren savaşlar çıkmaktadır. Çarklar arasında sıkışıp kalan bu insanlar bu olumsuz gelişmelerin sonucunda daha problemler, endişeli, korku dolu, yalnız, stresli, umutsuz ve karamsar olma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Bu tehlikeyle karşı karşıya kalmış kişilerden biri hiç şüphesiz Alman edebiyatı savaş sonrası dönem yazarlarından biri Siegfried Lenz olmuştur. Açlığın, işkencenin ve ölümün kol gezdiği II. Dünya Savaşı'na denizci olarak katılan ve savaş sonrasında İngilizlere esir düşen Lenz, küçük

yaştaki bir gencin görmemesi gereken her şeyi neredeyse görmüştür. Ayakkabıların, saçların, altın gibi maddelerin insan hayatından daha önemli olduğu bir dönemi iliklerine kadar tecrübe etmiş olan yazarımız geri kalan hayatını ise eğitime ve yazın hayatına adanmıştır. Kısa öyküler, hikâyeler, romanlar, makaleler, denemeler vb. eserler üreten Lenz kalemi bir iletişim aracı olarak görmüştür. Lenz çok kötü günler tecrübe etmesine rağmen hiçbir zaman karamsarlığa ve umutsuzluğa düşmemiş, aksine hayata daha sıkı bağlanmıştır. Hayata büyük anlamlar yüklemeyi başarabilen yazarımız üretmeyi, pozitif olmayı, yaşama sevincini, insanî değerleri ve özellikle de dünya barışını çok önemsemiştir. Lenz bu yaklaşımıyla savaşa inat barışın kenarına tutunabilmeyi başarabilmiştir. Peki Lenz bunu nasıl başarabilmiştir? Bu soru Lenz'in biyografisinin ve eserlerinin incelenmesinin ardından cevap bulmaktadır. 88 yıllık ömründe farklı alanlarda pek çok eser üreten yazarımız toplumsal problemleri ortaya koyup, nedenlerini araştırıp, çözüm yolları ortaya koymuştur. Bunu da sadece insanoğlunun refahı, mutluluğu ve anlamlı bir hayat sürmesi için yapmıştır. Metin odaklı ve literatür taraması sonucunda kendisini daha iyi tanıdığımız Lenz, olgun karakteriyle çevresine güven ve sevgi aşılamıştır. Bunu sahip olduğu okuyucu kitlesinden, aldığı ödüllerden ve eserlerinin birçok dile çevrilmesinden anlamak mümkündür.

Siegfried Lenz'in öykü ve romanlarının ağırlıklı olarak incelendiği çalışmamızda yazarımızın anlatmak istedikleri, anlamlı gördükleri, eleştirdikleri bir gün yüzüne çıkmaktadır. Örneğin "Ekmek ve Oyunlar" adlı romanında çarkların arasına sıkışmış Bert Buchner karakteriyle sonuç ve başarı odaklı bir sistemin insanı düşürdüğü trajikomik durum betimlenmektedir. Bert Buchner'in içerisine düştüğü durum Franz Kafka'nın böceğe dönüşüp, yalnızlığı gömülen Gregor Samsa karakterinden ve Hermann Hesse'nin çarklar arasına sıkışmış Giebenrath karakterinden pek de farklı olduğu söylenemez. Lenz bu eseriyle okurlarına materyalist bir anlayışın asla mutluluk getirmeyeceğini, maddi dünyanın er ya da geç önemini kaybedeceğini belirtmektedir.

Lenz'in popüler olan romanlarından biri de hiç şüphesiz "Almanca Dersi" adlı romanıdır. Bunun en büyük sebebi ise bizzat o dönemi yaşamış biri olan Lenz'in gerçeklik hissini okurlarda uyandırabilmesidir. Görev ve vicdan kavramını sorgulayan yazarımız II. Dünya Savaşı dönemi olaylarını kurguladığı esrarengiz bir olayla ve zıt karakterlerle okurlarına sunmaktadır. Birçok eserinde olduğu gibi iyi ile kötünün mücadelesi bu eserde de devam etmektedir. "Ben sadece görevimi yerine getirdim." savunmasını konu alan bu eserde görevine sıkı sıkıya bağlı, dar görüşlü, şöhret tutkunu, verilen emirleri sorgulamadan, harfiyen yerine getiren bir polis memuru söz konusudur. Bu polis memurunun adı Jens Ole Japsen'dir. Jens görev ve makam uğruna ailesini ve arkadaş çevresini elinin tersiyle itmiş bir karakterdir. Çok yakın bir arkadaşının resim yapmasını engellemekle sorumlu olan Jens Ole Japsen bu yolda oğlu Siggı Japsen'i kullanmakta, bu görevde ona da sorumluluklar yüklemektedir. Oğlunun psikolojisinin bozulmasına ve ıslahevine atılmasına neden olan baba, savaşın kaybedilmesiyle birlikte üniformasını kaybeder. Kaybettiği sadece üniforması değil, ailesi, arkadaşları, psikolojik sağlığı... Savaşın bitmesiyle görevi sona eren Jens'in hala görevini icra etmeye çalışması içerisine düştüğü trajikomik durumu gözler önüne sermektedir. Kötülerin kaybetmesiyle sona eren bu hikâyede Siegfried Lenz dogmatik düşünceye, bencillığe ve savaşa karşı çıkmış; sanatın, özgürlüğün, vicdanlı olmanın ve barışın önemine vurgu yapmıştır.

Romanlarında ağırlıklı olarak yarış ve rekabeti, savaşları, vatan özlemine, özgürlüğü, barışı işleyen Lenz, kısa öykülerle başlayan yazın hayatında birçok öykü kaleme almıştır. Örneğin; "Koşucu" adlı öyküsünde "Ekmek ve Oyunlar" adlı romanında olduğu gibi yarış ve rekabeti zorunlu kılan sistemi eleştirmiştir. "Zor Matem", "Fener Gemisi" ve "Bir Savaş Sonu" gibi öykülerinde ise vicdansızca yerine getirilen emirlere savaş açmaktadır. Bunu da hikâyelerin sonunda ana karakterlerin mutsuz sonla biten dramatik hâllerinden anlamak mümkündür.

Eserlerinde ağırlıklı olarak savaşa değinen Lenz yaşamının sonlarına doğru kaleme aldığı "Saygı Duruşu" adlı noveliyle ezber bozan bir çıkış yapmış, novelde saf ve temiz duygularla öğretmenine âşık olan bir gencin penceresinden yansıyanlar göz önüne serilmiştir.

"Hayatın anlamı nedir?" sorunsalıyla başlayan araştırmamızda elde ettiğimiz bulguların izini Siegfried Lenz'in öykü ve romanlarında neredeyse bire bir bulabilmekteyiz. Eserlerinde hayatın anlamını materyalist yaklaşımda değil; maneviyatta, barışta ve insanî değerlerde arayan Lenz maddi dünyanın ve gösterişli hayatın aranan mutluluğu ve anlamlı hayatı insanoğluna sunmayacağını dile getirmektedir. Anlamlı ve mutlu bir hayatın sihirli anahtarları olarak ise sevgiyi, insanca barış içinde yaşamayı, vicdanlı ve adaletli olmayı, özgürlüğü ve sanatı işaret etmektedir.

4. ESERLER

4.1. Ekmek ve Oyunlar (Brot und Spiele)

Siegfried Lenz 1959 yılında yayımlanan “Ekmek ve Oyunlar” (Brot und Spiele) adlı romanıyla başarıyı zorunlu hâle getiren sanayileşmiş modern topluma ve kapitalist anlayışına karşı eleştirel bir tutum sergilemektedir. Lenz bu tutumuyla modern toplumun yarışı, rekabeti ve başarıyı olmazsa olmaz hâle getirmesini eleştirmekte ve bunun neticesinde insanın içine düştüğü girdabı gün yüzüne çıkarmaya çalışmaktadır.

Lenz yarattığı ana karakter Bert Buchner sayesinde modern toplumun bireyi nasıl kısıp aldığını, onu sürekli nasıl başarmaya zorunlu kıldığını spor dünyasından etkileyici bir örnekle açıklamaktadır. Bert Buchner ilerlemiş yaşına rağmen önceki başarılarını devam ettirmek, ödüllere bir yenisini daha eklemek zorundadır. On bin metrelik Avrupa koşusunu kazanmak zorunda olan Bert Buchner tribündeki seyircilerin baskısını yoğun bir şekilde hissetmekte ve bu baskının üstesinden gelmeye çalışmaktadır. “Bert’in koşusu ölümüne bir koşuydu sanki.” (Lenz, 2008: 24). Çünkü kazanamazsa tüm başarısı ve şöhreti son bulacaktı. Bu durum da Bert’i daha kaygılı, hırçın ve kavgacı hâle getirmekteydi. Lenz bu romanda hırsın ve rekabetin insanoğlunu düşürdüğü trajikomik durumu etkili bir biçimde ele almaktadır. Bunu da yarışı kaybeden Bert Buchner’in içerisine düştüğü yalnızlık batağından çıkarabiliriz. Arnold (2009: 6), Bert Buchner’in yarışı sonrasında yapayalnız kaldığını ve bu bedeli tek başına ödemek zorunda olduğunu ifade etmektedir. Michael Gamper (2008) ise, Bert’in yaşadığı hayal kırıklığının ve yalnızlığının sebebi olarak acımasız kapitalist anlayışı işaret etmektedir. Mutsuz sonla biten bu eser bizlere maddi dünyanın, şan ve şöhretin er ya da geç sona ereceğini, bunların insanoğluna geçici mutluluktan başka bir şey vermeyeceğini ortaya koymaktadır.

4.2. “Koşucu” (Läufer)

Siegfried Lenz “Ekmek ve Oyunlar” adlı romanında olduğu gibi 1951 yılında yayımladığı “Koşucu” (Läufer) adlı öyküsünde de benzer mesajlar vermiştir. Bu eser “Ekmek ve Oyunlar” adlı eserin minimize hâlidir. Paralel bir çalışma olan bu öykü ile “Ekmek ve Oyunlar” (Brot und Spiele) adlı roman arasında birçok benzer nokta bulunmaktadır. Her iki eser de içerik yönünden hemen hemen aynıdır. Lenz “Ekmek ve Oyunlar” adlı romanının alt yapısını oluşturduğu bu kısa öyküde yine 20. yüzyıl modern toplumunun acımasız, rekabetçi ve başarıyı olmazsa olmaz kılan anlayışını gözler önüne sermeye çalışmaktadır. Benzer özellikler taşıyan iki eserde neredeyse sadece kişiler ve isimler farklıdır. “Ekmek ve Oyunlar” adlı eserde ana karakter (Hauptfigur) Bert Buchner iken “Koşucu” adlı eserde Fred Holten’dir. Her iki karakter de başarıyla özdeşleşmiş, sayısız madalyalar kazanmış, başarının müptelası olmuş, ilerleyen yaşlarına rağmen kazanmak zorunda olan figürlerdir. Fred Holten da Bert Buchner gibi aynı kaderi yaşamakta, katıldığı 5000 metre Dünya Şampiyonası’nı kaybetmektedir. Her iki eserde de sonun mutsuz bitmesi Lenz tarafından bilinçli bir şekilde planlanmıştır. Lenz böylelikle hırsın ve rekabetin er ya da geç mağlup olacağını ifade etmektedir.

4.3. “Almanca Dersi” (Deutschstunde)

“Almanca Dersi” Siegfried Lenz’i Alman ve dünya edebiyatında üne kavuşturan en önemli eserlerinden biridir. Nordbruch (1995: 83) da Siegfried Lenz’in 1968 yılında yayımlanan bu eser sayesinde hem ulusal hem de uluslararası arenada büyük bir çığır açtığını ifade etmektedir. Schwarz’ın (1974: 73) ifadesiyle roman hızlı bir şekilde Avrupa’nın en başarılı kitabı hâline gelmiştir. Bu romanın bu kadar başarılı olmasının temel sebebi ise II. Dünya Savaşı günlerini tüm çıplaklığıyla gözler önüne sermesi ve görev kavramına farklı bakış açıları getirmesidir. Lenz aurasını çizdiği dönemi bizzat yaşamış ve yaşadıklarını eğitimsel bir araç olarak kullanarak gizemli bir şekilde okuyuculara aktarmayı başarabilmiştir. Weber’in (1975: 107) Lenz ile ilgili düşüncelerine baktığımızda “Almanca Dersi”ni olağanüstü eğitimsel bir roman olarak değerlendirdiğini görmekteyiz.

Lenz’in deneyimlerini yansıttığı “Almanca Dersi” adlı romanını başarıya taşıyan ana motif (Hauptmotiv) görev kavramı olmuştur. II. Dünya Savaşı sonrası savaş suçlularının “Ben sadece görevimi yerine getirdim.” savunmasını konu alan bu roman kendi içinde 20 bölümden oluşmakta; bir babanın saplantıya dönüşen, kulluk ve kölelik boyutuna ulaşan görev kavramını eleştirmektedir. Romanda Siggi Jepsen adlı çocuğun babası tarafından bozulan psikolojisi ve savaş yıllarındaki Almanya etkili bir şekilde kaleme alınmaktadır. Siggi Jepsen kendisinin ve diğer kardeşlerinin bozulan psikolojisinden babasını sorumlu tutmaktadır. Siggi Jepsen’in babası Jens Ole Jepsen ise kendi çıkarlarını ön planda tutan, ailesini ihmal eden, görevini her şeyin üstünde gören, çevresine korku veren baskıcı, dar görüşlü bir karakterdir. Pätzold’a (1976: 431) göre, Jens Ole Jepsen insanî değerlerden uzak, düşünmeden görevini yerine getiren kör bir itaatkârdır.

Jepsen kayıtsız şartsız devletine bağlı, tüm emirleri harfiyen uygulayan, daima hizmete hazır, dik başlı, anlayışsız, arkadaşlarına, insanlara hatta ailesine bile katı ve kaba davranan, abartılı şekilde itaatkâr, acımasız biridir (Neis, 1989: 33).

Lenz bu eserde kurban olarak Jens Ole Jepsen'i seçmiştir. Onun sonu da diğer eserlerindeki kurbanlar gibi fiyaskoyla sonuçlanmıştır. Savaşın sonunda üniformasını kaybeden Jepsen, ailesi ve çevresi tarafından yalnızlığa itilmiş, Ekmek ve Oyunlar'daki Bert Buchner gibi hırsının kurbanı olmuştur.

II. Dünya Savaşı dönemini yansıtan bu roman sahip olduğu olay örgüsü ve kurmaca kişilerle döneme damgasını vurarak eser yirmiden fazla dile çevrilmiştir. Romanı bu kadar popüler yapan hiç şüphesiz Lenz'in toplumsal olayları gözlemlemedeki başarısı ve eleştirilerindeki haklılığıdır. Yazarımız bu yaklaşımıyla faşizme, dogmatik düşünceye ve savaşa karşı negatif bir tutum geliştirmiş; sanatın, özgürlüğün ve barışın önemini altını çizmiştir.

5. ESERLERİN İNCELENMESİ

5.1. Siegfried Lenz ve Öykü Dünyası

Dünya barışına katkı sağlamayı amaç edinmiş, savaşa karşı barışın yanında yer almış Lenz, yaşamı boyunca birçok öyküye imza atmıştır. Benzer özellikler taşıyan öykülerinde, savaş yine birinci sırayı almıştır. Savaşı konu alan bu eserlerinde ana karakterler kaybetmeye mahkûm kılınmıştır. Çünkü Lenz savaşın kazananını olmayacağını çok iyi bilmekte, bunu da her fırsatta gözler önüne sermeye çalışmaktadır. Lenz'in savaşın acı yüzünü ortaya koyduğu hikâyelerine baktığımızda "Zor Matem" (Schwierige Trauer), "Fener Gemisi" (Das Feuerschiff), "Bir Savaş Sonu" (Ein Kriegsende) adlı eserleri karşımıza çıkmaktadır.

Lenz'in romanlarında olduğu gibi öykülerinde de hayatından izlere rastlamak mümkün. Örneğin "Zor Matem" adlı öyküde Henry Smolka adındaki karakter Lenz'in Doğu Almanya zamanındaki itaatkâr bir memur olan babasını temsil etmektedir. Kurmaca şehir olan Lucknow ise Lenz'in doğduğu Doğu Almanya'nın Lyck kasabasıdır. Öyküde Lucknow belediye başkanı olan Henry Smolka görevine sıkı sıkıya bağlı, aldığı görevi tereddüt etmeden yerine getiren, insan yaşamını hiçe sayan acımasız ve gaddar biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yönüyle de Henry Smolka bize Lenz'in "Almanca Dersi" adlı romanındaki ana karakter olan Jens Ole Jepsen'i çağrıştırmaktadır. O da Jens Ole Jepsen gibi görevine ölesiye bağlı bir karakterdir.

1945 yılının ilk aylarında Kızıl Ordu tarafından kuşatılmış olan kurmaca Doğu Almanya şehri Lucknow'un belediye başkanı Henry Smolka amirlerinin emriyle 600 yıllık tarihi olan şehrin eşi benzeri olmayan tarihi belgelerini, anlaşımlarını, bildirgelerini ve diğer belgelerini korumakla ve bunları güvence altına almakla görevlendirilir. Bu emri yerine getirmek için Henry Smolka kalan son kamyonu kullanır ve şehrin tüm arşivini kamyonu yükler. Bu olay şehirdeki sivillerin ve yaralı insanların akıl almaz ve kuşku bakışları altında gerçekleşir. İnsan hayatını hiçe sayan Henry Smolka yardım bekleyen yaralı insanları kurtarmak yerine, kendine verilen görevi icra etmeyi tercih eder. Belediye başkanının bu davranış ve tutumu ise oğlu ile yaşadığı çatışmayı iyice alevlendirir. Hikâyenin sonuna gelindiğinde kaybeden tabii ki Henry Smolka olur. Bir hava saldırısı sonrasında korumakla sorumlu olduğu evrakların yok olduğunu gören Smolka, savaşta hayatını kaybeder. Oğlu ise geride kalan evrak parçalarını babasının mezarına Nordbruch'un (1995: 52-53) ifadesiyle küçümseyici bir tavırla ve kurtulmuşçasına fırlatır. Lenz'in bu eserinde de savaşın bir baba ile oğlunun arasını nasıl açtığına şahit olmaktayız. Henry Smolka ile oğlu arasındaki bu çatışma gerek savaşın anlamsız yüzünü gerekse dönemin nasyonal sosyalist devlet anlayışı ile halkın arasındaki kopukluğu ortaya koymaktadır.

Lenz'in öykü dünyasına göz attığımızda dikkat çeken hikâyelerinden bir diğeri de "Fener Gemisi"dir (Das Feuerschiff). Lenz'in 1960 yılında yayımlanan ve tam 3 kez filme uyarlanan bu hikâyesinde "Almanca Dersi" ve "Zor Matem" eserlerinde olduğu gibi konu olarak görev bilinci ve görev tutkusu işlenmektedir. Öyküde son görevleri için yola çıkan bir geminin kaptanı, oğlu ve gemi mürettebatının gemiye üç yabancı katılmasıyla birlikte yaşadıkları olaylar ele alınmaktadır.

Geminin kaptanı Freytag görev konusunda "Zor Matem"deki Henry Smolka'yı ve "Almanca Dersi"ndeki Jens Ole Jepsen karakterini aratmamıştır. Fakat Freytag fanatik bir uygulayıcı değildir. Aksine görevini hakıyla yerine getiren, insan hayatını önemseyen, vicdanlı bir kaptandır. Hans Werner Weber'e (1970: 121) göre Freytag görev ve sorumluluk hissi taşıyan, kendini beğenmişlikten uzak bir karakterdir. Marcel Reich-Ranicki (1963: 182) de Freytag'ı kahraman, yaşlı deniz kurdu, ahlakî öğütler veren, motive edici bir karakter olarak ifade etmektedir. Freytag'ın kaptanlığını yaptığı geminin görevi denizdeki mayınları temizlemek,

diğer savaş gemilerine kılavuzluk yapmak, onları tehlikelere karşı koruyup yaklaşan tehlikeler hakkında onları uyarmaktır.

1960 yılında yayımlanan “Fener Gemisi” ve “Zor Matem” adlı öyküler Lenz’in 1968 yılında yayımladığı ve ona şöhretin kapılarını sonuna kadar araladığı “Almanca Dersi” adlı romanının ayak sesleri, hazırlık aşamaları olarak değerlendirilebilir.

Toplumsal ve çağ eleştirisel bağlamda Lenz’in kaleme aldığı eserlerden birisi hiç şüphesiz 1984 yılında yayımladığı “Bir Savaş Sonu” (Ein Kriegsende) adlı öyküsüdür. Hikâyedeki ana problem insanlık, vicdan kavramlarının görev kavramıyla nasıl bir arada tutulabileceği ve bunların birbirleriyle nasıl uyumlu hâle getirileceğidir. Eserde MX 12 adındaki gri bir mayın arama gemisindeki savaş atmosferi anlatılmaktadır. Bu mayın arama gemisindeki mürettebat Libau’da savaşmakta olan, Sovyetler’e karşı direnen bir birliğe ulaşacak ve onları kurtarıp Kiel’e götürecektir. Derken MX 12 gri mayın arama gemisi 5 Mayıs 1945 tarihinde sabahın erken saatlerinde yola çıkar. MX 12 denizde ilerlemeye devam ederken savaşın kaybedildiği haberi gelir. Bunun üzerine mürettebat Libau’ya gitmenin fayda vermeyeceğini, geriye dönülmesi gerektiğini savunur. Fakat buna karşı çıkan biri vardır. O da geminin kaptanı Tim’dir. Mürettebat Tim’i kararından vazgeçirmeye çalışsa da ikna edemez. Çünkü Tim için, verilen görev ne pahasına olursa olsun yerine getirilmelidir. Bir de söz konusu insan hayatıysa. Fakat hikâyenin sonunda işler Tim’in istediği gibi gitmez ve MX 12 adlı gemi hedefe ulaşamaz.

Görüldüğü gibi öykülerinin genelinde Lenz savaş, ölüm, görev ve vicdan öğelerine ağırlık vermiş, kurguladığı olaylar savaştan izler taşımıştır. Öykülerinde “Görev nedir?” sorusuna cevap arayan Lenz, bu noktada vicdan kavramına dikkat çekmeye çalışmıştır. İnsanoğlunun görev adı altında her türlü zulmü gerçekleştirmeye hakkı olmadığını vurgulayan Lenz, kudret hırsıyla, bencilce ve pervasız çıkar güdüsüyle barışı tehdit edenlere karşı konulması gerektiğini her fırsatta dile getirmiştir.

5.2. Lenz’e Göre Hayatın Anlamı

Siegfried Lenz milyonlarca kişinin yaşamını yitirdiği II. Dünya Savaşı’ndan sağ kurtulduktan sonra hayatını edebiyata adayarak öykü, roman, tiyatro, deneme, makale vb. birçok eser ortaya koymuştur. Lenz’in hayatından izler taşıyan bu eserler bir yönüyle Lenz’in anlamlı bir hayat için ortaya koyduğu değerleri içerisinde barındırmaktadır. İnsanoğlunun mutluluğuna ve refahına katkı sağlama konusunda eğitilmiş insanların sorumluluklar alması gerektiğini düşünen Lenz hemen hemen her eserinde savaşa karşı çıkmış, dünya barışının önemine vurgu yapmıştır. Çünkü Lenz şunu çok iyi bilmektedir ki hayatın anlamının kaybolduğu en karanlık dönem savaş dönemleridir. Yazarımızın barıştan başka önemli gördüğü diğer bir öğe, ailedir. Küçük yaşta babasını kaybetmiş, annesi tarafından terk edilmiş, büyükannesi tarafından büyütülmüş, etrafında parçalanmış ailelerin ızdıraplarına tanık olmuş bir karakter olan Lenz ömrü boyunca bu eksikliği hep hissetmiştir.

Siegfried Lenz savaşlara karşı olan mücadelesini sadece edebiyat alanında değil politika alanında da sürdürmüştür. Alman Sosyal Demokrat Partisine yakınlığıyla bilinen Lenz politikanın evrensel barışa hizmet etmesi gerektiğini ve herkesi ilgilendirdiğini savunmaktadır. “Politika herkesi ilgilendirir. Politikayı sadece partilere bırakamayız, herkes kaygılarını, umutlarını politika aracılığıyla dile getirme hakkına sahiptir.” (Gündüz, 1997: 2).

Lenz’in anlamlı bir hayat için değer verdiği diğer unsurlara baktığımızda ise karşımıza özgürlük, adalet, vicdan, sorumluluk, sanat ve kültür gibi kavramlar çıkmaktadır. Lenz’e göre bu değerlerin toplumlarda başarılı bir şekilde uygulanması hâlinde, insanoğlu anlamlı bir yaşam sürecektir.

6. SONUÇ

Bugünkü Polonya sınırları içerisinde yer alan, Doğu Prusya’nın Lyck/Masuren bölgesinde bir gümrük memurunun oğlu olarak 17 Mart 1926 tarihinde dünyaya gelen Siegfried Lenz’in biyografisi ve eserleri aracılığıyla hayatın anlamının sorgulandığı bu çalışmada varoluşsal problemlerin kaynakları tespit edilmiş, insan hayatını anlamlı kılan temel taşlar ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu çalışmada birincil ve ikincil kaynaklar incelenmiş, metin odaklı sosyokültürel bir yöntem kullanılmıştır. Lenz’in anlattığı şeyleri yaşamış olduğu gerçeği de işimizi son derece kolaylaştırmıştır.

Lenz’in öykü ve romanları üzerinden iz sürdürdüğümüzde önümüze yoğun ilgi görmüş, popüler eserleri çıkmıştır. Bunların tek tek incelenmesi ise bizlere Siegfried Lenz’i daha iyi tanıma fırsatı sunmuştur. Örneğin, Lenz “Ekmek ve Oyunlar” adlı romanında yarış ve rekabeti, kapitalist ve materyalist anlayışı eleştirmiş; insanî ilişkilerin, arkadaşlığın, dayanışmanın önemine vurgu yapmıştır. Bir başka romanı olan

“Almanca Dersi” nde ise savaşa, bencilliğe, dogmatik düşünceye, dar görüşlülüğe, diktatörlüğe karşı çıkmış; barışa, özgür düşünceye, vatan sevgisine, insanî ve manevî duygulara önem göstermiştir. Bu tür izdüşümleri Lenz’in “Vatan Müzesi”, “Zor Matem”, “Fener Gemisi”, “Bir Savaş Sonu” gibi eserlerinde de görmek mümkündür. Bu eserlerin hemen hemen hepsinde okuyucu kötü sonla karşı karşıya kalmıştır. Çünkü Lenz’in eserlerinde savaş yanlısı her karakter kaybetmeye mahkûmdur. Yazın hayatı boyunca savaş olgusunu kaleme alan Lenz ömrünün son dönemlerinde ise aşk konulu bir eser olan “Saygı Duruşu” (Schweigeminute) adlı noveli yayımlayarak ezber bozan bir çıkış sergilemiştir. Hayatın anlamının savaşmakta değil dostlukta, sevgide ve aşkta olduğunu vurgulamaya çalışan Lenz bir gencin öğretmenine olan sıra dışı ve karşılıksız aşkını konu aldığı eserde okurunun beğenisini almayı başarabilmiştir. Hatta bu eser “Almanca Dersi” adlı romanından sonra ikinci başarılı eser olarak literatürlerdeki yerini almıştır. Novelin bu kadar ilgi görmesi de hayatın anlamını sorgulayan günümüz insanının aşka ve sevgiye ne kadar susamış olduğunun bir göstergesi olarak karşımıza çıkmıştır.

Hayatın son anına kadar kalemi elinden bırakmayan, insanlığın mutluluğu için sürekli çaba gösteren Lenz 7 Ekim 2014 tarihinde Hamburg’da hayata veda etmiş, arkasında gözü yaşlı pek çok kişi bırakmıştır. Geride başarılarla ve ödüllerle dolu bir hayat bırakan Lenz, ürettiği eserlerle unutulmayacak yazarlar arasındaki yerini almıştır.

KAYNAKÇA

- Arnold, H. L. (1982). Text+Kritik. Elektra Verlag, München.
- Arnold, H. L. (2009). Kritisches Lexikon zur deutschsprachigen Gegenwartsliteratur, KLG Verlag.
- Bassmann, W. (1976). “Siegfried Lenz. Sein Werk als Beispiel für Weg und Standort der Literatur in der Bundesrepublik Deutschland”, Dissertation, Universität Frankfurt am Main, Bonn.
- Cramon, C. (1971). “Lenz für den roten Jochen. Interview mit Siegfried Lenz”, Abendzeitung.
- Gamper, M. (2008). “Die Sportbibliothek Siegfried Lenz: Brot und Spiele”, www.nzz.ch/die-aschenbahn-als-falsche-lebensschule.
- Gündüz, Ş. (1997). “Siegfried Lenz’in Öykü Dünyası”, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Lenz, S. (1964). “Brot und Spiele”, Deutscher Taschenbuch Verlag, München.
- Lenz, S. (1989). Bir Savaş Sonu. Barışın Kenarında (Çev.:Zeyyat Selimoğlu), Teknografik Yayınevi, İstanbul.
- Lenz, S. (1960). Das Feuerschiff. Erzählungen, Hoffmann und Campe Verlag, Hamburg.
- Lenz, S. (1984). Ein Kriegsende, Hoffmann und Campe Verlag, Hamburg.
- Lenz, S. (1986). Deutschstunde, Hoffmann und Campe Verlag, Hamburg.
- Lenz, S. (1989). Bir Savaş Sonu. Barışın Kenarında (Çev.:Zeyyat Selimoğlu), Teknografik Yayınevi, İstanbul.
- Lenz, S. (2008). Ekmek ve Oyunlar (Çev.:Ayşe Sarısayın), Can Sanat Yayınevi, İstanbul.
- Lenz, S. (2012). Almanca Dersi (Çev.:Ayşe Sarısayın), Everest Yayınevi, İstanbul.
- Lenz, S. (2014). Saygı Duruşu (Çev.:Ayşe Sarısayın), Everest Yayınevi, İstanbul.
- Neis, E. (1989). Erläuterungen zu Siegfried Lenz Deutschstunde, Bange Verlag, Hollfeld.
- Nordbruch, C. (1995). “Der Pflichtbegriff im Werk von Siegfried Lenz”, Doktorarbeit, University of South Africa, South Africa.
- Pätzold, H. (1976). “Theorie und Praxis moderner Schreibweisen am Beispiel von Siegfried Lenz und Helmut Heissenbüttel”, Dissertation, Universität Köln, Köln.
- Reich-Ranicki, M. (1963). Deutsche Literatur in West und Ost. Prosa seit 1945, Piper Verlag, München.
- Schwarz, W. (1974). Der Erzähler Siegfried Lenz. Mit einem Beitrag ‘Das szenische Werk’ von Hans-Jürgen Greif, Francke Verlag, München.
- Weber, H. W. (1970). “Siegfried Lenz. Mensch, Gesellschaft und Natur. Ein thematischer Überblick”, Dissertation, Princeton University, New Jersey.